

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

ดนตรี-นาฏศิลป์ ม.6

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

ผู้เรียบเรียง : นายนันทร พงศ์เลิศวุฒิ
ดร.ไกรลาส จิตรกุล
ผู้ตรวจ : นางสาวกรมล ธิมาชัย
เรืออากาศเอก ธันวา พุ่งทอง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรพงษ์ บ้านไกรทอง
บรรณาธิการ : นายหฤษฎ์ เดือนหทัย

ผลิตและจัดจำหน่าย

บริษัท ศูนย์หนังสือ เมืองไทย จำกัด
นางสาวปัญจณี วิทยสัมพันธ์
101/14 หมู่บ้านมณียา 3 ซอย 10
ถนนรัตนวิบูลย์ ตำบลไทรมา อำเภอมือง
จังหวัดนนทบุรี 11000
โทร. 0-2924-6316
08-1445-9968
08-6300-4113
โทรสาร 0-2594-3923
E-mail : editor@muangthaibook.com
Website : www.muangthaibook.com

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

ดนตรี-นาฏศิลป์ ม.6

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

ผู้เรียบเรียง : นายนันทร พงศ์เลิศวุฒิ
ดร.ไกรลาส จิตรกุล
ผู้ตรวจ : นางสาวกรมล ธิมาชัย
เรืออากาศเอก ธันวา พุ่งทอง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรพงษ์ บ้านไกรทอง

บรรณาธิการ : นายหฤษฎ์ เดือนหทัย

พิมพ์ครั้งที่ 1 : กันยายน 2565

จำนวน : 3,000 เล่ม

จัดทำโดย : บริษัท ศูนย์หนังสือ เมืองไทย จำกัด
นางสาวปัญจณี วิทยสัมพันธ์
101/14 หมู่บ้านมณียา 3 ซอย 10 ถนนรัตนวิบูลย์
ตำบลไทรมา อำเภอมือง จังหวัดนนทบุรี 11000
โทร. 0-2924-6316, 08-1445-9968,
08-6300-4113
โทรสาร 0-2594-3923
E-mail : editor@muangthaibook.com
Website : www.muangthaibook.com

ISBN : 978-616-281-994-0

ราคา : 80 บาท

“หนังสือเล่มนี้เป็นลิขสิทธิ์ของ บริษัท ศูนย์หนังสือ เมืองไทย จำกัด ห้ามทำซ้ำ คัดลอก เลียนแบบ
ทำสำเนาตัดแปลง หรือวิธีการอื่นใดไปเผยแพร่ ไม่ว่าจะเป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของหนังสือเล่มนี้
นอกจากจะได้รับการยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรจาก บริษัท ศูนย์หนังสือ เมืองไทย จำกัด”

คำนำ

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ดนตรี-นาฏศิลป์ ม.6 เล่มนี้ เรียบเรียงขึ้นสำหรับใช้ประกอบการเรียน การสอน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งมีเนื้อหาตรงตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด ตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวง ศึกษาธิการ

เนื้อหาในหนังสือมีทั้งหมด 8 หน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วย (1) รูปแบบบทเพลงและวงดนตรีสากล และวงดนตรีไทย (2) ประวัติคีตกวีและบทบาททางสังคม (3) การบันทึกโน้ต เครื่องหมายและสัญลักษณ์ ทางดนตรีไทยและสากลเบื้องต้น (4) การฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีและร้องเพลง (5) วิวัฒนาการของนาฏศิลป์ และการละครไทย (6) บุคคลสำคัญทางด้านนาฏศิลป์ไทย (7) บุคคลสำคัญทางการละครไทย และ (8) การอนุรักษ์นาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมทั้งกิจกรรมการเรียนรู้และคำถาม ประจำหน่วย เพื่อพัฒนากระบวนการคิด เสริมทักษะความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำไปใช้ในการดำเนิน ชีวิต และกระบวนการทำงานได้เป็นอย่างดี

ฝ่ายวิชาการ ศูนย์หนังสือ เมืองไทย และผู้เรียบเรียง หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียน รายวิชา พื้นฐาน ดนตรี-นาฏศิลป์ ม.6 เล่มนี้ จะเป็นสื่อการเรียนการสอนที่ให้ความรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะ กระบวนการคิด การแก้ปัญหา การตัดสินใจ ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียน ผู้สอน ตลอดจนที่นำไปใช้ให้ บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ทั้งนี้ หากมีข้อผิดพลาดประการใด ฝ่ายวิชาการศูนย์หนังสือ เมืองไทย และผู้เรียบเรียง พร้อมน้อมรับคำติชม และกรุณาแจ้งให้สำนักพิมพ์ ทราบ เพื่อดำเนินการปรับปรุงในโอกาสต่อไป

นายันทกร พงศ์เลิศวุฒิ
ดร.ไกรลาส จิตรกุล
และ

ฝ่ายวิชาการ ศูนย์หนังสือ เมืองไทย

สารบัญ

	หน้า
หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 รูปแบบบทเพลงและวงดนตรีสากลและวงดนตรีไทย	1
1.1 รูปแบบบทเพลงและวงดนตรีสากล.....	2
1.2 รูปแบบบทเพลงและวงดนตรีไทย	9
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ 1	21
คำถามหน่วยการเรียนรู้ที่ 1	22
หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 ประวัติคีตกวีและบทบาททางสังคม	23
2.1 ประวัติและผลงานคีตกวีไทย.....	24
2.2 ประวัติและผลงานคีตกวีสากล	28
2.3 บทบาทดนตรีในการสะท้อนสังคม	32
2.4 ค่านิยมของสังคมในผลงานดนตรี.....	34
2.5 ความเชื่อของสังคมในผลงานดนตรี.....	37
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ 2	41
คำถามหน่วยการเรียนรู้ที่ 2	42
หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 การบันทึกโน้ต เครื่องหมายและสัญลักษณ์ทางดนตรีไทยและสากลเบื้องต้น	43
3.1 การบันทึกโน้ต เครื่องหมายและสัญลักษณ์ทางดนตรีไทย.....	44
3.2 การบันทึกโน้ต เครื่องหมายและสัญลักษณ์ทางดนตรีสากล	52
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ 3	62
คำถามหน่วยการเรียนรู้ที่ 3	63
หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 การฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีและร้องเพลง	64
4.1 องค์ประกอบของดนตรี.....	65
4.2 การบรรเลงเครื่องดนตรีเดี่ยวและรวมวง.....	68
4.3 เกณฑ์ในการประเมินผลงานดนตรี.....	70
4.4 องค์ประกอบพื้นฐานและวิธีฝึกร้องเพลง.....	71
4.5 เทคนิคและการถ่ายทอดอารมณ์เพลงด้วยการร้อง	76
4.6 การร้องเพลงบรรเลงเดี่ยวและรวมวง.....	78
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ 4	82
คำถามหน่วยการเรียนรู้ที่ 4	83

	หน้า
หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 วิวัฒนาการของนาฏศิลป์และการละครไทย.....	84
5.1 ที่มาของนาฏศิลป์ไทย	85
5.2 นาฏศิลป์และการละครไทยก่อนยุครัตนโกสินทร์.....	86
5.3 นาฏศิลป์และการละครไทยในยุครัตนโกสินทร์	89
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ 5.....	99
คำถามหน่วยการเรียนรู้ที่ 5	99
หน่วยการเรียนรู้ที่ 6 บุคคลสำคัญทางด้านนาฏศิลป์ไทย.....	100
6.1 พระราชยาเจ้าดารารัศมี	101
6.2 ครูเฉลย สุขะวณิช	104
6.3 ครูมูล ยมะคุปต์	106
6.4 ครูกรี วรตะริน	109
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ 6.....	112
คำถามหน่วยการเรียนรู้ที่ 6	112
หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 บุคคลสำคัญทางการละครไทย	113
7.1 เจ้าพระยาบวรราชมารดา (หนู).....	114
7.2 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์.....	115
7.3 คุณหญิงนุกานุรักษ์ (เทศ สุวรรณภารต).....	118
7.4 ครูสัมพันธ์ พันธุ์ณี	120
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ 7.....	123
คำถามหน่วยการเรียนรู้ที่ 7	123
หน่วยการเรียนรู้ที่ 8 การอนุรักษ์นาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	124
8.1 หลักการอนุรักษ์นาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	125
8.2 ตัวอย่างกิจกรรมการอนุรักษ์นาฏศิลป์ (พิธีไหว้ครูนาฏศิลป์ไทย).....	130
กิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ 8.....	142
คำถามหน่วยการเรียนรู้ที่ 8	142
บรรณานุกรม	143

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1รูปแบบบทเพลงและวงดนตรีสากลและวงดนตรีไทย

สาระที่ 2

ดนตรี

มาตรฐาน ศ 2.2

เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของดนตรีที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

ตัวชี้วัด

ศ 2.2 ม.4-6/1

วิเคราะห์รูปแบบของดนตรีไทยและดนตรีสากล ในยุคสมัยต่าง ๆ

ผังสาระการเรียนรู้

รูปแบบบทเพลง
และวงดนตรีสากล

รูปแบบบทเพลง
และวงดนตรีสากล
และวงดนตรีไทย

รูปแบบบทเพลง
และวงดนตรีไทย

2

ดนตรี-นาฏศิลป์ ม.6

1.1 รูปแบบบทเพลงและวงดนตรีสากล

1.1.1 ความเป็นมาของดนตรีสากล

การกำเนิดของเครื่องดนตรีเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยโบราณ โดยมนุษย์รู้จักการสร้างเครื่องดนตรีง่าย ๆ จากธรรมชาติรอบข้าง คือ เริ่มจากการปรบมือ ฆ้องปาก เคาะหิน หรือนำกิ่งไม้มาตีกัน ซึ่งต่อมาได้มีการสร้างเครื่องดนตรีที่มีรูปทรงลักษณะต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปในแต่ละชนชาติ โดยมีการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม และลักษณะเครื่องดนตรีของชนชาติต่าง ๆ โดยเฉพาะเครื่องดนตรีสากลที่เป็นเครื่องดนตรีของชาวตะวันตก ที่นำมาเล่นกันแพร่หลายในปัจจุบัน

1.1.2 รูปแบบบทเพลงและวงดนตรีสากลแต่ละยุค

1. ยุคกลาง

ยุคกลาง (Medieval Period หรือ Middle Ages) คือ ช่วงเวลาประมาณปี ค.ศ. 500–1450 ซึ่งเป็นยุคที่ นครรัฐต่าง ๆ ทำศึกสงครามแย่งชิงอำนาจกัน ยุคกลางจึงเป็น ยุคที่ไม่ค่อยมีการสร้างสรรค์วัฒนธรรมกระทั่งถึงปลายยุคกลาง การสงครามจึงเริ่มน้อยลง การปกครองเริ่มแบ่งเป็นประเทศ ชัดเจน คนในช่วงเวลานี้เริ่มเวลาคิดสร้างสรรค์ผลงาน ทางศิลปวัฒนธรรม และดนตรี จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ปรากฏให้เห็นว่ามีทั้งเพลงคลุ่หส์หรือดนตรีนอกโบสถ์ (Secular Music) และเพลงศาสนาหรือดนตรีในโบสถ์ (Sacred Music) ลักษณะของดนตรีในโบสถ์ยุคนี้ส่วนใหญ่เป็นเพลงขับร้องแนว เดียว และไม่มีเครื่องดนตรีบรรเลงประกอบ ซึ่งแตกต่างจาก ดนตรีนอกโบสถ์ที่ส่วนใหญ่เป็นเพลงขับร้องและมีเครื่องดนตรี บรรเลงประกอบ

รูปที่ 1.1 นักร้องประสานเสียงจากหนังสือ กำหนดเทศกาลของฝรั่งเศสในสมัยยุคกลาง ตอนปลาย (ที่มา : <https://cutt.ly/LCs9gTZ>)

ลักษณะโดยภาพรวมของบทเพลงในยุคกลาง คือ ดนตรีในโบสถ์จะเป็นบทเพลงที่ไม่มีอัตราจังหวะตายตัว มีช่วงเสียงของทำนองที่ไม่กว้างนัก และเนื้อร้องส่วนใหญ่เป็น ภาษาละติน ดนตรีนอกโบสถ์ส่วนใหญ่มีอัตราจังหวะปกติอยู่ใน อัตราจังหวะ 3/4 มีจังหวะสม่ำเสมอเป็นรูปแบบซ้ำทวน มีรูปแบบของทำนองเป็นช่วงตอน และมีการเล่นซ้ำ นอกจากนี้ในยุคกลางเริ่มมีการบันทึกโน้ตดนตรี ซึ่งการบันทึกโน้ตแบบโบราณโดยใช้สัญลักษณ์รูปนกในการ บันทึกโน้ต (Neumatic Notation) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการบันทึกโน้ตดนตรีสากลที่คุ้นเคยกันในปัจจุบัน

รูปที่ 1.2 การบันทึกโน้ตระบบนูมาติกในช่วงศตวรรษที่ 12
(ที่มา : <https://en.wikipedia.org/wiki/Neume>)

ดนตรีโนโบสและดนตรีนอกโบสถ์มีจุดประสงค์และหน้าที่ต่างกันออกไป โดยดนตรีโนโบสเป็นเพลงที่พระเป็นผู้ประพันธ์ มีไว้สำหรับประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา รวมไปถึงการสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้า ไม่สามารถนำมาขับร้องเล่นทั่วไปได้ ดนตรีโนโบสที่เป็นที่รู้จักในยุคนี้นี้คือ ซานต์ เป็นบทเพลงสวดที่มีการขับร้องเพียงเสียงเดียว คือ ดนตรีแบบทำนองเดียว (Monophonic Music) รวบรวมโดยสันตะปาปาเกรกอรี (Gregory) จึงเรียกว่า บทสวดของเกรกอเรียน (Gregorian Chants) ต่อมาพัฒนาให้มีการประสานเสียงแบบสอดทำนอง คือ ดนตรีแบบหลายทำนอง (Polyphonic Music) เกิดเป็นเพลงที่เรียกว่า ออแกนัม (Organum) แล้วพัฒนาเป็นเพลงประเภทต่าง ๆ ที่มีการประสานเสียงซับซ้อนขึ้น ได้แก่ โมเท็ต (Motet) คอนดุกตัส (Conductus) และมาดริกาล (Madrigal) ซึ่งบทเพลงต่าง ๆ เหล่านี้มีเนื้อร้องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา และชาวบ้านตามจุดประสงค์ของผู้ประพันธ์ ส่วนเพลงคลุทส์หรือดนตรีนอกโบสถ์จะมีเนื้อหาที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับศาสนา เน้นการขับร้องเพื่อความสนุกสนานหรือประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ความรักหนุ่มสาว การเมือง ใช้ประกอบการเดินรำ เป็นต้น โดยสรุปได้ว่าดนตรีโนโบสมีไว้เพื่อรับใช้ศาสนาและดนตรีนอกโบสถ์มีไว้เพื่อสร้างความบันเทิงเริงรมย์ให้แก่ประชาชนทั่วไป

รูปที่ 1.3 โน้ตดนตรีในหนังสือ Magnus Liber Organi ซึ่งเขียนในช่วงปลายศตวรรษที่ 12 ถึงต้นศตวรรษที่ 13
(ที่มา : <https://www.last.fm/music/Magnus+Liber+Organi/+images/13234e853613fa72b92b07e1d7e9a82e>)

2. ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาหรือยุคเรเนสซองส์

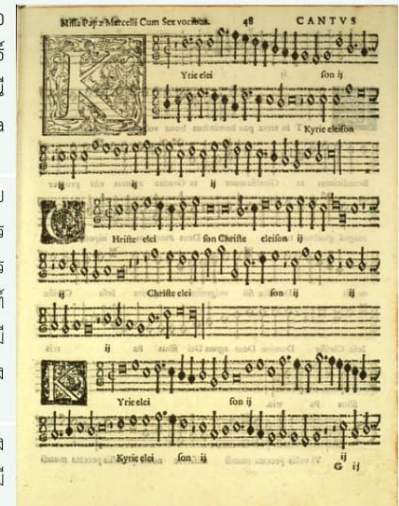
ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาหรือยุคเรเนสซองส์ (Renaissance Period) คือ ช่วงเวลาประมาณปี ค.ศ. 1450-1600 เป็นยุคที่วัฒนธรรมเริ่มเฟื่องฟูและศิลปวิทยาในทุกสาขาเจริญขึ้นทั้งด้านจิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ปรัชญา และดนตรี ประเทศต่าง ๆ มีการพัฒนาดนตรีเป็นของตนเอง โดยวัฒนธรรมทางดนตรีในยุคนี้เริ่มมีบทบาทมากขึ้นกว่ายุคก่อน ภาพรวมลักษณะทางดนตรียุคนี้มีความคล้ายคลึงกับในช่วงปลายยุคกลาง คือ มีดนตรีโนโบสและดนตรีนอกโบสถ์

ดนตรีโนโบสมีการพัฒนาแบบบทเพลงให้มีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น เช่น มีการคิดทฤษฎีการประสานเสียงขึ้นเพื่อให้การประพันธ์เพลงมีกฎเกณฑ์มากขึ้น ประเทศเยอรมนีมีการพัฒนาลักษณะการประพันธ์ที่เรียกว่า คอรัล (Chorale) ซึ่งเป็นเพลงสวดที่พัฒนาขึ้นมาตั้งแต่ไม่มีการประสานเสียงจนเป็นการสอดทำนอง และเปลี่ยนบทสวดจากภาษาละตินเป็นภาษาเยอรมัน ส่วนเพลงสวดในนิกายโรมันคาทอลิก (Roman Catholic Church) มีการพัฒนาทำนองเพลงสวดหรือบทสวดในพิธีมิสซา (Missa) หรือพิธีแมส (Mass) นอกจากนี้มีการประพันธ์ดนตรีที่เรียกว่า แพชชันมิวสิก (Passion Music) ซึ่งเป็นบทเพลงที่เกี่ยวกับการพิพากษาและการตรึงไม้กางเขนของพระเยซู ส่วนใหญ่จะแสดงในช่วงเทศกาลอีสเตอร์

ดนตรีโนโบสที่สำคัญในยุคนี้ คือ แมส (Mass) และ โมเท็ต (Motet) โดยนักประพันธ์เพลงศาสนาหรือดนตรีโนโบสที่สำคัญ คือ โจวานนี เปียร์ลุยจี ปาเลสตรินา (Giovanni Pierluigi da Palestrina)

ดนตรีนอกโบสถ์มีการพัฒนาแบบของบทเพลงให้มีความหลากหลายและแสดงออกถึงการสร้างสรรค์ มีการนำเครื่องดนตรีมาใช้มากขึ้นโดยการผสมเป็นวงดนตรีขนาดเล็ก ไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์ว่าบทเพลงหนึ่ง ๆ ต้องบรรเลงหรือขับร้องอย่างไร แต่มีกำหนดไว้ว่าเป็นบทเพลงสำหรับการขับร้องและบรรเลงเท่านั้น

ช่วงปลายยุคเรเนสซองส์ บทเพลงขับร้องประสานเสียงแบบสอดทำนองถูกพัฒนาให้มีความกลมกลืนสมบูรณ์มากขึ้น และมีกฎเกณฑ์หรือธรรมเนียมปฏิบัติในการประพันธ์ที่ชัดเจนมากขึ้นในยุคนี้มีบทเพลงลักษณะใหม่ที่มาจากการนำทำนองมาล้อกัน โดยแบ่งออกเป็นสามส่วน ๆ เช่น ฟิวจ์ (Fugue) รวมไปถึงบทเพลงเริ่มมีอัตราจังหวะที่แน่นอน เส้นแบ่งระหว่างดนตรีโนโบสและดนตรีนอกโบสถ์เริ่มคลี่คลายจึงมีการผสมผสานระหว่างดนตรีโนโบสและดนตรีนอกโบสถ์

รูปที่ 1.4 Missa Papae Marcelli เป็นผลงานชิ้นเอกของปาเลสตรินา

(ที่มา : https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mensuralnotation-Missa_papae_marcelli.jpg)